

RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA PEDAGOGIK KOMPETETLIKKA OID ILMIY YONDASHUVLAR

Nasimova Zarina Isomiddin qizi
Falsafa fanlari doktori

Annotatsiya. Keyingi o'n yilliklar mobaynida bir qator Yevropa, AQSh, Rossiya va bizning mamlakatimizda, oliy ta'lim tizimi tubdan isloh qilina boshlandi. Bunda asosiy e'tibor, talabalarda egallayotgan mutaxassisligi bo'yicha kompetensiya shakllanishi va takomillashuviga qaratilmoqda. Bugungi kunlarda jamiyat uchun butunlay yangi qiyofadagi mutaxassis talab qilinayapti. U faol ijodiy fikrlovchi, izlanuvchan, ilmiy axborotlarni mustaqil ravishda izlab topuvchi va ularni o'z amaliy faoliyatida qo'llovchi mutaxassis bo'lib yetishishi lozim.

Tayanch so'zlar: pedagogika, ta'lim, tarbiya, kompetensiya, hamkorlik, texnologiya, kasbiy kompetensiya, innovatsiya, milliy pedagogika, ilmiy izlanish.

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В РАЗВИТЫХ СТРАНАХ

Аннотация. В течение последующих десятилетий в ряде стран Европы, США, России и в нашей стране система высшего образования начала радикально реформироваться. При этом основное внимание уделяется формированию и совершенствованию у студентов компетенции по специальности, которую они приобретают. В наши дни обществу требуется специалист в совершенно новом облике. Он должен вырасти активным творческим мыслителем, исследователем, специалистом, самостоятельно ищущим научную информацию и применяющим ее в своей практической деятельности.

Ключевые слова: педагогика, образование, воспитание, компетентность, сотрудничество, технология, профессиональная компетентность, инновации, национальная педагогика, научные исследования.

SCIENTIFIC APPROACHES TO PEDAGOGICAL COMPETENCE IN DEVELOPED COUNTRIES

Annotation. Over the following decades, the higher education system began to be radically reformed in a number of European countries, the USA, Russia and in our country. At the same time, the main attention is paid to the formation and improvement of students' competence in the specialty they acquire. Nowadays, society needs a specialist in a completely new guise. He should grow up to be an active creative thinker, researcher, specialist, independently seeking scientific information and applying it in his practical activities.

Keywords: pedagogy, education, upbringing, competence, cooperation, technology, professional competence, innovation, national pedagogy, scientific research.

Pedagogik kasbiy kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv masalasida butun dunyo olim va mutaxassislari o'rtasida ilmiy munozara va bahslar davom etmoqda. AQSh va Yevropa mamlakatlari pedagogik olimlariga nisbatan Rossiya olimlari kasbiy kompetensiya masalalariga mukkasidan ketganligi yaqqol ko'rinadi. V.Slastenin, I.Isaev va boshqalar tomonidan yozilgan "Pedagogika" o'quv qo'llanmasining 3-bobi "Pedagogning kasbiy kompetensiyasi"[1]ga bag'ishlanib, bu tushuncha va mahorati haqida fikrlar beradi. Mualliflarning ta'kidlashicha, pedagogika kompetensiya tizimi, amaliy va nazariy tayyorgarligi, pedagogning kasbiy kompetensiyasi kasbi boshqaruvchi va shakllantiruvchi xususiyatga ega. Shaxs shakllanishini boshqarish kompetentlikni talab qiladi. Bu o'zida o'qituvchining nazariy va amaliy tayyorgarligini jamlagan holda uning kasbiy mahoratini namoyish qiladi. U yoki bu kasb yo'nalishi bo'yicha o'qituvchining malakaviy tasnifi pedagog kompetensiyasi modeli me'yorlari bilan o'lchanadi, deb yozadilar. V.A.Bolotov va V.V.Serikovlarning fikriga ko'ra, kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv talabning bilimdonligini emas, balki muammolarni hal qila olish qobiliyatini ko'rsatadi va eng birinchi darajadagi zarur qobiliyat deb baholaydi.[2] Ye.V.Bondorevskaya va S.V.Kulnevichning ilmiy ishlarida talabalar yig'adigan kompetensiya unsurlari faqat asosiy maqsadga, pedagogik faoliyat olib borish uchun yo'naltirilishi yoki zarur bo'lishi lozim deb hisoblaydi.

V.S.Yelegina va S.M.Poxlebaev tomonidan Rossiyaning "Fundamentalnoe issledovanie"

jurnalining 2012 yil 3 sonida e'lon qilingan "Kompetentnostniy podxod k organizatsii obuchenie studentov v pedagogicheskom vuze»[3] ilmiy maqolasida kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim sharoitida talaba o'z faoliyatidan ijodiy natija oladi va shu bilan birgalikda, muvaffaqiyat qozonishning usullari, yo'llari, metodlari, yondoshuvlari va uslublarni o'zlashtirib oladi. Aynan talaba tomonidan yaratilgan ijodiy natija talaba bilan o'qituvchining hamkorlikdagi ijodiy natijasi hisoblanadi. Talabani o'zlashtirishiga baho berishdan maqsad, berilgan ta'limning qanchalar samarador bo'lganligi darajasini aniqlash, bu birinchidan, maktabda olgan nazariy bilimlari darajasini bilish, ikkinchidan undagi kompetensiya shakllanishi, amaliyot paytidagi muvaffaqiyatli faoliyati yanada tezlashadi. Chuqur islohotlarni, modernizatsiyalashni talab qiladigan zamonaviy ta'lim o'z-o'zidan kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv masalasini ko'ndalang qilib qo'yadi. Bu albatta, kasb jihatdan kompetentligi bo'lgan bo'lajak o'qituvchini tayyorlashni talab qiladi.

Ta'limning asosiy maqsadi talabada ijtimoiy zarur sifatlarni va kompetensiyani, shaxs sifatida o'zo'zini anglash, o'z bilimlarini doimiy oshirib borish, o'z-o'zini boshqarib borish va faollashib borishni shakllantiradi. Albatta, bu mavzuning o'rganilganligi darajasini ko'plab xorijiy va mamlakatimizdagi oliy va mutaxassislar tomonidan olib borilayotgan ilmiy izlanishlarda ko'rishimiz mumkin. Agar biz AQSh oliy pedagogik ta'limi tizimi faoliyatiga nazar tashlamoqchi bo'lsak, B.D.Vulfson, T.N.Kurilova, Z.A.Malkova va boshqalarning ilmiy ishlarini, agar AQSh pedagogik ta'limining maqsadlari haqida bilmoqchi bo'lsak, N.D.Nikandorova, V.Ya.Pilipovskiy, bo'lg'usi o'qituvchilarning kasbiy pedagogik ta'limi bo'yicha G.G.Agapova, O.O.Borovikova, V.S.Budenko va boshqalarning ishlarini, AQSh o'qituvchilarining malaka oshirish tizimi haqida esa V.B.Gargay, N.I.Kustinova va boshqalarning ishlariga nazar tashlasak, maqsadga muvofiq bo'ladi. Yuqorida nomlari tilga olingan olimlarning ilmiy ishlaridan Rossiya va AQSh ta'lim tizimi bir-birini to'ldirib boyitganligini tasavvur qilishimiz mumkin. AQSh, Kanada, Avstraliya va bir qator Yevropa mamlakatlarida pedagogik kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimi yaratilganligi ko'zga tashlanadi va ular bu muammoni ma'lum bir tizimga solib keng o'rganmoqdalar. AQShda Kompetensiyaviy yondoshuvning falsafiy asoslari masalasida, ularning global maqsad va vazifalari, tashkiliy tizimi, mohiyati, ta'lim standartlari, sifati, ta'limning sifati nazorat qilish, oliy pedagogik maktablarning faoliyatini aks ettirgan mualliflar M.Apple, D.Armstrong, D.L.Ball, D.Barnes, F.Baumgartner, M.Cochran-Smith, D.K.Cochan, L.Darling-Hammond, S.Feiman-Nemser, A.D.Glenn va boshqalar. [4]

Bizning mamlakatimizda Kadrlar tayyorlash milliy dasturida belgilangan vazifalarni amalga oshirish zamonaviy o'qituvchiga yangi talablarni qo'yadi. Zamonaviy o'qituvchi qanday bo'lishi kerak, degan savol birinchi darajaga chiqadi. Kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv masalasiga xorijiy mamlakatlarda bo'lgani kabi ko'r-ko'rona yondashilmaydi. Kasbiy kompetensiya o'rniga ijodiy jamoalar va pedagogik olimlar tomonidan kasbiy mahorat tushunchasi berilib, asosiy ilmiy ishlarda ma'lum bir soha va fanlarni o'qitish borasida metod va uslublarni ishlab chiqishga qaratilgan, lekin aynan kompetentli o'qituvchi masalasiga yondoshuv endigina amalga oshirilmoqda. Mamlakatimiz uzluksiz ta'lim tizimining malaka oshirish bo'g'inida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish, uni amalga oshirish hozirgi davr istiqbol talablaridan amaliyotchi o'qituvchilar yetarli hamda samarali foydalana olmayptilar. Buning asosiy sabablari malaka oshirish muammolari yetarli darajada tadqiq etilmaganligida, faqat sanoqli olimlarga kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuvga e'tibor qaratganligidadir. Respublikamizda malaka oshirish muammolari va kasbiy kompetensiya masalalarida B.Adizov, A.A.Ahmadov, A.X.Aminov, T.L.Xurvalieva, N.A.Muslimov, Sh.Saidqulov kabi olimlar ilmiy izlanishlar olib bormoqdalar. Bu tadqiqotlarda asosan malaka oshirish tizimini takomillashtirishning tashkiliy pedagogik masalalari va pedagogik tashxis masalalari o'rganilgan. Abdulla Avloniy nomidagi Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash instituti olimlari biz yuqorida tilga olgan dunyoviy tajribalardan foydalanilgan holda kompetensiya tushunchasi va uning turlari haqida fikr yuritir ekan, T.L.Xurvalieva kasbiy kompetensiyani turlarga bo'lib o'rganishni taklif qiladi. Uni kasbiy kompetensiya, kasbiy kompetensiyani shakllanish bosqichlari, shaxsiy kompetensiya, umummadaniy kompetensiya va maxsus kompetensiya turlariga bo'lib o'rganishni tavsiya qiladi. Ko'proq rus pedagog olimlari materiallaridan, ayniqsa, A.V.Xutorskiy ta'limda o'qituvchining yetti kompetensiyasini tasniflaganligini tilga olib, ularni to'g'ridan-to'g'ri o'zbek pedagogika tizimiga tatbiq qilishga harakat qiladi. Bu borada 2013 yil 10 aprelda "O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi tizimining pedagogik-psixologik muammolari" deb nomlangan xalqaro konferensiya bo'lib o'tdi. Ushbu konferensiyada T.Abdullaev, Z.Ismoilova "Pedagog kadrlar tafakkurini o'zgartirishning pedagogik-

psixologik muammolari”, N.Abdullaeva “Talabalarning ijodiy fikrlash salohiyatini rivojlantirish”, N.A.Muslimov, O.A.Qo‘ysinov “Kasb ta’limi o‘qituvchilarining malakasini oshirish jarayonida kasbiy-ijodiy kompetentligini shakllantirish”, F.Mirzaeva “Pedagog shaxsning kasbiy tayyorgarligi xususiyatlari”, Q.Olimov, K.Umatalieva “Razvitie professionalnoy kompetentnos ti sostavlyayushaya pedagogu” deb nomlangan ilmiy maqolalaridan boshqa barcha maqolalar o‘qitish usullari va metodlari, turli fan va mutaxassisliklarni o‘qitish texnologiyalari va pedagogikaning an’anaviy ilmiy nazariyalariga bag‘ishlanganligi ko‘zga tashlanadi. Demak, kompetensiya va kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv masalalarini alohida o‘rganish tizimi juda sekinlik bilan amalga oshmoqda. Shularni inobatga olgan holda, oliy ta’lim o‘qituvchisi kompetensiyasini takomillshtirish masalasini O‘zbekiston Respublikasi Kadrlar tayyorlash milliy dasturi talablaridan kelib chiqqan holda chuqur o‘rganish zarurligini va ko‘plab ilmiy ishlar olib borilishi kerakligini ta’kidlash joiz.

O‘qituvchi kasbiy kompetensiyasini shakllantirish aspektlari

Kadrlar tayyorlash Milliy dasturining maqsadi – ta’lim sohasini tubdan isloh qilish, uni o‘tmishdan qolgan mafkuraviy qarashlar va sarqitlardan to‘la halos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida yuksak ma’naviy va ahloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlash milliy tizimini yaratishdan iboratdir.

Pedagog o‘z ixtisosligi bo‘yicha ta’lim va tarbiya ishlari yuzasidan jamiyat oldida mas’uldir. U muntazam ravishda o‘z kasbiy tayyorgarligini takomillashtirib borish bilan birgalikda o‘qituvchi, muallim, ustoz, tarbiyachi, pedagog huquqiga ega bo‘lishi, aniqrog‘i, kasbiy kompetensiya egasi bo‘lishi lozim. Endilikda o‘qituvchi uchun o‘zi tanlagan kasb, fan, mutaxassislik borasidagi amaliy va nazariy bilimlarni puxta egallash kamlik qilib qoldi. U har qanday vaziyatda ta’lim-tarbiyani yangi-yangi usul va metodlarini o‘z faoliyatida qo‘llay olishi, bir so‘z bilan aytganda, kompetensiya egasi bo‘lishi lozim.

“Kompetensiya” tushunchasi, kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv, kompetensiya egasi, bu atamalarning mazmuni haqida to‘xtalish uchun, eng avvalo, asrlar davomida shakllangan bu boradagi milliy an‘ana va qadriyatlarga e’tibor qaratamiz. Bizning yurtimizda biron-bir kasbkor egasi o‘z kasbini mahorat bilan egallab, uni shogirdlariga o‘rgata boshlasa, uning nomiga mazkur kasb atamasini qo‘shib atay boshlaganlar. Mosh tabib, Omon tabib, Oboqul kulol, Latif sartarosh, Murodjon hofiz, Mamatoy temirchi yoki Mamatoy aka pichoqlari va hokazo. Bu e’tirof aynan shu odamning ma’lum bir kasb egasi bo‘lganligi uchun emas, balki yuksak hudud aholisining biron-bir kasb bilan shug‘ullanishi ham ana shunday e’tirofqa yuksak muvaffaqiyatlari orqali erishganliklari dan dalolat beradi. Chust pichoqlari, Chust do‘ppisi, Rishton kulollari, Urgut kulollari, Samarqand nonvoylari, nonlari va hokazo. Bu albatta, o‘z kasbkorini uzluksiz rivojlantirib, ko‘p yillar mobaynida elga xizmat qilgan kishi yoki kasbkor egasiga yoki jamoaga berilgan e’tirof, vakolat, ishonch – amonaviy va ilmiy til bilan aytadigan bo‘lsak, kompetensiya ekanligini sezib olish qiyin emas. Xalq san’ati borasida ham shunday fikrlarni aytish mumkin, ammo kasbning oliy darajaga ko‘tarilishi, bu kompetensiyadan balandroq malaka – mahoratdir. Abdurahim Dorboz, Tursunboy polvon, Mamat o‘qituvchi, Mamat domla va boshqalar. “Kompetensiya” tushunchasini izohlar ekanmiz, bu atamaning mazmun-mohiyatiga e’tibor qaratamiz. Kompetensiya lotincha so‘z bo‘lib, o‘zbek tilida “munosib”, “to‘g‘ri keladi” yoki “mos keladi” ma’nolarini anglatadi. O‘z bilim, mahorat va amaliy tajribalarni qo‘llagan holda oddiy va murakkab masalalarni yecha olishga munosib inson deb tushunsa bo‘ladi. Ko‘p hollarda “kasbiy kompetenlik” atamasi qo‘llaniladi. Bu so‘zni kasbiy vazifalarini amalga oshirishda o‘z amaliy tajribalari, bilim va ko‘nikmalarini muvaffaqiyatli qo‘llay olish qobiliyati deb tushunsa bo‘ladi. Kompetensiya – huquqshunoslik atamasi. Aniq organ yoki shaxsning vakolatiga kiradigan huquq va burchlari bo‘lib, davlat va jamoat tizimida mazkur insonning o‘rnini belgilaydi. Huquqshunoslik mazmuniga ko‘ra, kompetensiya quyidagi unsurlarni o‘z ichiga oladi: targ‘ib etiluvchi predmetlar (hududlar, hodisalar, harakatlar, ma’lum bir doirada yuritiladi), ma’lum organ va shaxsning o‘z faoliyati uchun qo‘llashi mumkin bo‘lgan huquq va burchlari, vakolatlari yig‘indisidir. Kompetensiya (ijtimoiy huquq). Bu aniq bir sub’ektning boshqaruv jarayonlari uchun qonun bilan belgilab qo‘yilgan vakolati bo‘lib, ma’lum bir ijtimoiy vazifa ana shu vakolat zimmasiga yuklatilgan bo‘ladi. Kompetensiya boshqaruv vakolati. Bu ma’lum bir kasbiy vazifalarni hal etishda mutaxassis (xodim)ning shaxsiy vokolati sanaladi. Madaniyatlararo kompetensiya. Boshqa madaniyat nomoyandalari bilan muvaffaqiyatli til topish qobiliyati. Tashkilotning asosiy kompetensiyasi. Tashkilotning raqobat bardoshligini ta’minlovchi omil bo‘lib, raqobat kurashida asosiy tayanch vositasi sanaladi. Kompetensiya hududi. Shaxs yoki jamoaning bilim va mahorati yig‘indisidan iborat bo‘lib, ular o‘z

vazifasini oliy va raqobatbardoshli doirasida amalga oshiradilar.

1983 yilda O'zbekiston Fanlar akademiyasi tomonidan chop etilgan ruscha-o'zbekcha lug'atda "kompetentnost" – "chuqur bilimga egalik", "chuqur bilimga asoslanganlik", "xabardorlik", "omilkorlik" deb o'zbek tiliga o'girilgan. "Kompetentniy" – yetarli ma'lumotga ega bo'lgan, puxta bilimli, yaxshi biladigan, kompetensiyaga ega bo'lgan, vakolatli, masalani ko'rib chiqishga haqli, ma'nolarida tarjima qilingan. "Kompetensiya" – biron-bir kishi xabardor bo'lgan soha yoki masala, huquq yoki ixtiyor kabi tushunchalarda berilgan[5]. O'zbekiston Fanlar akademiyasi A.S.Pushkin nomidagi Til va adabiyot instituti tomonidan 1981 yilda chop etilgan ikki tomlik "O'zbek tilining izohli lug'ati"da "kompetensiya" tushunchasi butunlay kiritilmagan. Umuman, mamlakatimizda har qanday sohaga, xususan, pedagogik faoliyatga kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv keyingi besh yil davomida qo'llanila boshlandi. O'zbek tilining o'ziga xos morfologik va semantik xususiyatlari nuqtai nazaridan yondoshgan holda "kompetensiya" atama va tushunchalari lotinchadagi "competere" – "munosib", "competo" – "munosibman" yoki "erishaman" so'zlariga yaqin ma'noda ishlatilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosiga ko'ra, "kompetensiya" so'zini barcha ma'noviy hollarda qo'llash ko'plab chalkashliklarni oldini oladi degan fikrni aytmoqchimiz. Bundan kelib chiqadiki, kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv, mazkur jamoa yoki shaxs ana shunday kompetensiya egasi, nihoyat, pedagogik kasbiy kompetensiya egasi deb qo'llash maqsadga muvofiq. Shunday qilib, har qanday holatda ham, kompetensiya ma'lum bir shaxs yoki jamoaning jamiyatdagi o'rnini belgilab beradi. Uni ham qonuniy, ham axloqiy munosabatlari bilan mustahkamlaydi. Jamiyatdagi biron-bir guruh, jamoa yoki shaxs ma'lum bir soha bo'yicha yuksak malaka va bilimlarga ega bo'lib o'z sohasida kompetensiya egasi bo'lib shakllanadi hamda ushbu vakolatini muntazam ravishda takomillashtirib boradi. Bu masalaga jamiyatning manfaatlari yuzasidan yondoshiladi. Shaxs esa o'z kompetensiyasini takomillashtirib borish orqali, eng avvalo, o'zining hayotiy manfaatlarini amalga oshiradi, shu bilan birga jamiyatning shaxsga qo'yayotgan talablari darajasiga erishadi. Dunyo olimlari tavsiya qilayotgan "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarini biz yuqorida birlashtirish taklifini kiritdik. Kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv haqidagi ilmiy ishlarni tahlil qilar ekanmiz, bu ikki tushuncha haqida turli-tuman fikrlar aytilayotganligini yaqqol sezamiz. A.G.Bermusning fikriga ko'ra, "Kompetentlik takomillashib borayotgan shaxsning barcha hislatlarini, bilimi, tajribasi, umuman olganda, butun borlig'ini yagona tizimga birlashtiradi". "Kompetentlik bu nafaqat shaxsning bilimdon ekanligi, balki o'z bilimlarini uzluksiz ravishda yangilab borishi hamdir, – deydi M.A.Choshanov. M.Aronovning fikricha, kompetentlik mutaxassis ning ma'lum bir faoliyat uchun tayyor ekanligini bildiradi. Noaniq vaziyatlarda faoliyat ko'rsata olish qobiliyati bu kompetentlikdir, deydi O.Ye.Lebedev.[6]

Kompetentlik insonning intellektual shaxsiy, ijtimoiy kasbiy hayotiy faoliyatiga asoslanadi, deb yozadi I.A.Zimnyaya. A.V.Xutorskiy "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalari ni quyidagicha ajratib olish mumkin, deb hisoblaydi. Kompetensiya – insonning shaxsiy sifatleri uzviyligi (bilim, malaka, tajriba, faoliyat usullari) hisoblanib, ma'lum bir doiradagi narsa va jarayonlarga nisbatan shaxsning munosabatida sifatli va samarali faoliyat yurgazishidir. Kompetentlik esa inson tomonidan faoliyat turlariga shaxsiy munosabatini bildiruvchi, talabga javob beradigan kompetensiyalar yig'indisiga ega bo'lishi demakdir. Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, kompetensiya masalasi uning jamiyatdagi o'rnini masalasidan qator bahslar davom etmoqda. Ta'limtarbiya sohasida asosiy universal kompetensiya unsurlarini anglab olish zamonaviy pedagogikaning eng asosiy muammolaridan biridir. Asosiy kompetensiya masalasida dunyo pedagoglari tajribasini tatbiq qilish yoki an'anaviy o'zbek pedagogikasi me'yorlaridan kelib chiqqan holda kompetensiya mezonlarini belgilashda fikrlar xilma-xil bo'lib, hali yechilmagan masalalar talaygina. A.Avloniy nomidagi O'qituvchilar malakasini oshirish instituti pedagog olimasi L.T.Xurvalieva: "Kompetensiya – bilim, ko'nikma, malaka, qarashlar, individning qadriyati va shaxsiy sifatleri, kvalifikatsiyaning namoyon bo'lishi yoki ta'sir ko'rsatish qobiliyati", – deb ta'riflaydi[7]. Ta'lim-tarbiya inson kamoloti va millat ravnaqining asosiy sharti va garovidir. Ta'lim-tarbiya jarayonlari davlat nazoratidagi umummilliy masala hisoblanadi. Mamlakatimizda ta'lim, ya'ni o'qitishni tarbiya bilan uyg'unlikda olib boriladi. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi ta'lim jarayonini tubdan yaxshilashni talab qilar ekan, kompetentli pedagoglarni tayyorlashda ham ana shu talablardan kelib chiqqan holda yondashilishi ko'zga tashlanadi. Kompetensiyalik yoki o'ta mahoratlilik, oliy malakali pedagoglarni tayyorlash zamonamizning eng dolzarb masalasiga, aytish joiz bo'lsa, davlat va jamiyatning eng asosiy vazifasiga aylangan. Biz yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, pedagogik faoliyat jamiyatdagi funksiyalari bo'yicha va kasbiy

sifat xususiyatlariga qarab hamda psixologik tamoyillari bo'yicha artist va olimlar tomoniga yaqindir. Pedagog mehnatining xususiyatlari insonni o'qitish va tarbiyalash uchun mo'ljallangan. Yoshlarda insoniy fazilatlarini shakllantirish, mehnat predmeti inson hisoblanishi hamda jamiyatni boshqaruvchi shaxsga bo'lgan ta'siri o'z-o'zidan kompetentlikni talab qiladi. Qadimgi yunon faylasufi Aflotun "Agar kosib yomon usta bo'lsa, bundan davlat juda katta narsa yo'qotmaydi, faqat xalq yomonroq kiyinadi, xolos. Agar yoshlar tarbiyachisi o'z vazifasini yomon bajarsa, u holda mamlakatda nodon, johil, bilimsiz va ahmoqlar toifasi vujudga keladi" – degan edi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov "Kadrlar tayyorlash bo'yicha har tomonlama yetuk, malakali kadrlar tayyorlash – dasturimizning asosiy sharti bo'lishi kerak", – degan edi. Oliy ta'lim muassasalari "Pedagog kadrlar qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillshatirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorida oliy ta'lim tizimi pedagog va rahbar kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish bosh ilmiy metodik markazini tashkil qilish vazifasini qo'yadi.

Bosh ilmiy metodik markaz zimmasiga professor-o'qituvchilar tarkibining kasbiy tayyorgarligi darajasini, ularning yuqori malakali kadrlar tayyorlash va tarbiyalashning talab qilinadigan darajasini ta'minlash bo'yicha ish natijalarini hamda ilg'or pedagogik tajribani o'rganish asosida zamonaviy metodikalardan foydalangan holda oliy ta'lim muassasalari pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishning umumta'lim dasturlarini, o'quv-metodik va normativ materiallarini ishlab chiqish vazifasini yuklaydi. Xuddi shu qarorda o'qituvchilar faoliyatini zamonaviy talablarga muvofiq baholash, chet tillari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o'qitish bo'yicha o'quv-metodik materillar va samarali metodikalar ishlab chiqish belgilab qo'yilgan. Shuningdek, mazkur yo'nalishlar bo'yicha mintaqaviy markazlarida va tarmoq markazlarida seminar-treninglar tashkil qiladi; quyidagilar: tegishli ta'lim fanlari bo'yicha o'quv dasturlari mazmunini takomillashtirishni, ta'limni ishlab chiqarish bilan integratsiyalashni ta'minlash maqsadida iqtisodiyotning turli tarmoqlari bo'yicha mamlakatimizning ilg'or, zamonaviy uskunalar va texnologiyalar bilan jihozlangan korxonalari; pedagoglarni zamonaviy ilm-fan yutuqlari, tegishli mutaxassisliklar bo'yicha ilm-fanni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari; ilmiy eksperimental, ilmiy tadqiqotlar o'tkazishning samarali metodlari bilan tanishtirish maqsadida ilmiy-tadqiqot muassasalari (Fanlar akademiyasining ilmiy muassasalari, tarmoq ilmiy tadqiqot institutlari, markazlari, laboratoriyalari, shu kabilar) bilan hamkorlik qilish hamda ularni pedagoglarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish uchun bazaviy ob'ektlar sifatida foydalanish bo'yicha dasturlar ishlab chiqadi; mintaqaviy va tarmoq markazlari faoliyatini muvofiqlashtiradi; oliy ta'lim muassasalarining rahbar xodimlari malakasini oshirish kurslari tashkil qiladi va o'tkazadi. Mazkur qarorga muvofiq, pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish 5 ta hududiy markazlarini tashkil etish, 10 ta tarmoq markazlarini tashkil etish, oliy ta'lim muassasalari huzuridagi malaka oshirish ta'lim muassasalari va fakultetlarini tugatish to'g'risidagi takliflar qanoatlantiriladi. Demak, Vazirlar Mahkamasi qaroridan oliy ta'lim maktabi o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirish yuzasidan davlat homiyligi ko'zga tashlanadi. Shu o'rinda, mazkur qarorning bajarilishi yuzasidan taklif va mulohazalarimizni bildirishni lozim topdik. Bosh ilmiy metodik markaz mintaqaviy va tarmoq markazlari yuridik shaxs hisoblanadi. Malaka oshirish xizmatlari uchun ma'lum miqdorda to'lovlar joriy etilmoqda. Bu albatta, ba'zi mahoratli o'qituvchilar uchun iqtisodiy qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin. Barcha tashkiliy masalalarni umumlashtirgan holda quyidagicha taklif berar edik:

- mintaqaviy va tarmoq markazlarini muvaffaqiyatli tamomlagan oliy ta'lim o'qituvchisi Bosh ilmiy metodik markazga davlat granti asosida malaka oshirishga jalb etilishi lozim.

- pedagog kasbiy kompetensiyasi bo'yicha sertifikat uchun imtihon sinov topshirilishi belgilanishi ko'zda tutilishi kerak.

- sertifikatli o'qituvchilar uchun ilmiy izlanishlar, pedagogik faoliyat yuzasidan imtiyozlar berilishi lozim.

- sinov va baholash imtihonlari uchun kasbiy kompetensiyaga xos to'rt yo'nalish asos qilib olinmog'i darkor: a) mutaxassisligi bo'yicha nazariy va amaliy bilimlari; b) pedagogik mahorati; g) shaxsiy sifatleri; d) dunyoqarashi. Shunday qilib, pedagog kasbiy kompetensiyasiga ega bo'lish hamda ana shu vakolatni tasdiqlovchi sertifikatni qo'lga kiritish o'qituvchining yanada o'sib borishi, bilimlarining takomillashi shi, o'z ustida ishlashi imkoniyatlarini yaratadi, o'z kasbiga muhabbat va ishonch uyg'otadi. Biz yuqorida qayd etib o'tganimizdek, kompetensiya, ayniqsa, kasbiy kompetensiya shaxsning jamiyatda tutgan o'rnini belgilar ekan, jamiyat ham yuqori malakali kasbiy

kompetensiyaga ega bo'lgan mutaxassislar tayyorlashdan manfaatdor bo'ladi. Milliy pedagogika asoschilaridan biri Abdulla Avloniy o'zining axloqiy-didaktik mazmundagi "Turkiy guliston yohud axloq" asarida hulqlarni yaxshi-yomonga ajratar ekan, o'z mulohaza larini Gippokrat, Pluton, Aristotel, Sa'diy Sheroziy va Bedil fikrlari bilan dalillagan holda zamonaviylikni asosiy mezon qilib oladi[8]. Adib Vatan muhabbatini, uning uchun kurashmoqni eng yaxshi insoniy hulqlardan hisoblaydi. "Vatan – bu har bir kishining tug'ilib o'sgan shahar va mamlakati, uni qadrlamoq, sevmok, yashartmoq kerak", – deydi. Abdulla Avloniy o'z asarlarida ta'lim-tarbiya to'g'risida to'xtalib, "Tarbiya bizlar uchun yo hayot, yo momot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir" – degan edi. Ta'lim-tarbiya inson kamoloti va millat ravnaqining asosiy sharti va garovi, davlat va jamiyat nazoratidagi umummilliy masala, uning maqsadi va vazifasi komil inson tarbiyasidir, ta'lim-tarbiya ajratib bo'lmaydigan uyg'unlikdir.

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirgan holda pedagog kasbiy kompetensiyasi mohiyatining teng yarmini tarbiyaga oid munosabatlar tashkil etishini ko'ramiz. Pedagogning jamiyat oldidagi eng muhim burchi, faoliyatining natijasi komil inson tarbiyasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Азимова Н. Э., Насимова З. И. Маънавий-маърифий ишлар жараёнида бўлажак касб таълими ўқитувчисини тарбиялаш методикаси //psixologiya Учредители: Бухарский государственный университет. – №. 3. – С. 129-134.
2. Azimova N. E. Problems of development of new pedagogical technologies of training of teachers of professional education and their introduction into the educational and educational process //Academicia Globe: Inderscience Research. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 1-3.
3. Azimova N. E. Formation of National and Ideological Education of Students is an Integral Part of the Learning Process. – 2021.
4. Azimova N. E. A financially independent higher education institution is the foundation of our future //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 3. – С. 130-134.
5. Azimova N. E. et al. Youth Is Moving Force of Civil Society //Eastern European Scientific Journal. – 2019. – №. 1.
6. Азимова Н. Э. Технология духовно-нравственного воспитания преподавателя профессионального образования в процессе обучения //Молодой ученый. – 2011. – №. 5-2. – С. 117-118.
7. Азимова Н. Э. Роль профессионального педагога в подготовке гармонично развитой личности //Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2018. – №. 5-1.
8. Азимова Н. Э., Насимова З. И. К. Важные особенности человеческого образования в семье //Academy. – 2020. – №. 5 (56).
9. Азимова Н. Э., Элибоева Л. С. Некоторые аспекты повышения уровня экологической культуры //Наука, техника и образование. – 2019. – №. 1 (54).